

Kako misliti svetovno književnost z njenega roba? Ponovna ocena

Marko Juvan

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Novi trg 2, 1000 Ljubljana
<https://orcid.org/0000-0001-5326-7276>
marko.juvan@zrc-sazu.si

Svetovna literatura je pojmovno vzniknila v dobi industrijskega kapitalizma na začetku moderne globalizacije, ki je v 19. stoletju vzpostavila sistem tržno pogojenega obtoka besedil med jeziki in deželami. K zgodovinski pojma svetovne književnosti sodi tudi njena kanoničnost. V normativnem horizontu svetovne književnosti so akterji posameznega (nacionalnega) literarnega polja, posebej če je to periferno, dojemali svoj partikularni položaj v razmerju do domnevne univerzalnosti literarnega. Pascale Casanova in drugi teoretiki svetovne književnosti kot enega, a neenakopravnega sistema poudarjajo idejo konsekracije. Z njo metropola literarnemu izdelku z obrobja omogoči dostop do globalne estetske potrošnje. Čeprav ne moremo zanikati vodilne vloge metropol, ne gre podcenjevati manj vidnega »kapilarnega svetovljenja«, prek katerega dela s periferij svetovnega literarnega sistema po stranskih poteh pisateljsko-prevajalskega mreženja, butičnih založb ter literarnih festivalov in revij najdejo odziv v ožjih, poznavalskih krogih bralcev-ustvarjalcev onkraj meja svojega matičnega jezika in književnosti. Svetovni literarni sistem, določen z neenakostmi kapitalizma in globalizacije, je torej dominantna raven svetovne literature, a v njegovi senci delujejo druge ravni, na katerih se razmerja med centri in periferijami postavljajo drugače. Na to kažeta dva primera svetovljenja slovenskega modernizma: Florjan Lipuš in Tomaž Šalamun.

Ključne besede: svetovna književnost / literarni kanon / svetovni literarni sistem / posvetitev / kapilarno svetovljenje / Lipuš, Florijan / Handke, Peter / Šalamun, Tomaž

Zgodovinskost in kanoničnost svetovne književnosti

Na propedevtični ravni mora vsak nov teoretski obrat na novo postaviti osnovno vprašanje definicije svojega predmeta.¹ Enako velja za ponavljajoče se vprašanje: kaj je svetovna književnost? Kolikor vem, nanj še vedno ni jasnega odgovora, čeprav ga je Dionýz Đurišin v naslovu svoje knjige zastavil v devetdesetih letih (prim. Domínguez), David Damrosch pa mu je – ne da bi slovaškega predhodnika že poznal – sledil z naslovom svoje razvpite monografije *What Is World Literature*. Iz kanonizirane »trojke« sodobnih raziskovalcev svetovne književnosti (Casanova, *The World*; Moretti; Damrosch, *What Is*) vendarle lahko izluščimo okvirno definicijo: svetovna književnost je sistem, ki z interakcijo med posameznimi literarnimi polji in s prevajanjem ustvarja kanale za transnacionalni obtok literarnih del, katerih recepcija in kulturni vpliv postaneta trajno vpeta v literature in jezike zunaj njihovih domačih okolij.

Pod vtisom aktualnih diskusij, zaznamovanih z globalizacijo, pa svetovne književnosti ne gre poenostavljeno sploščiti v prezentistično podobo sodobne globalne književnosti, v kateri založniški konglomerati distribuirajo uspešnice, prevedene v svetovne jezike. Takšni predstavi nasprotujejo že Goethejevi zasnutki tega pojma v dvajsetih letih 19. stoletja (prim. npr. Goethe, »Appendix«; »Some Passages«), njegovi znameniti pogovori z Eckermannom (Eckermann 249–251) ter Marxov in Engelsov *Komunistični manifest* iz leta 1848 (Marx in Engels 99–100). Ko so vpeljevali idejo svetovne literature, so si jo namreč vsi predstavljali kot epoho, ki je šele v nastajanju, njeno novost pa videli v okrepljeni, pospešeni in globalni interakciji med jeziki in literaturami. Medtem ko je Goethe svoj ideal duhovne izmenjave ter medsebojnega razumevanja kultur prek književnega obtoka v prihajajoči dobi idealistično utemeljil na tihi predpostavki o središčnosti evropskega antično-klasičnega estetskega izročila, sta Marx in Engels evrocentrizem te dobe materialistično razkrila na ravneh gospodarske baze, ki s kapitalističnim proizvodnim načinom zahteva širitev čez meje nacionalne ekonomije, in ideološke nadstavbe, to je globalni širitvi meščanske podobe sveta kot orkestraciji gospodarske ekspanzije Zahoda. Svetovna književnost torej ni današnja globalna literatura. Je namreč zgodovinska kategorija – kot pojem in kot realnost, ki jo ta pojem označuje.

¹ Prispevek je avtorjev prirejeni samoprevod plenarnega predavanja, ki ga je imel na 23. kongresu Mednarodne zveze za primerjalno književnost (ICLA/AILC) 25. julija 2022 v Tbilisiju. Predavanje je povzelo, razvilo in dopolnilo nekaj glavnih argumentov avtorjeve monografije *Worlding a Peripheral Literature* (Palgrave Macmillan, 2019).

Goethejeva kozmopolitska zamisel o svetovni književnosti kot obči dobrini človeštva je nastala iz posebnega položaja in trenutka v meddržavni strukturi novoveškega svetovnega sistema. V širšo evropsko javnost je prišla po napoleonskih vojnah, in to iz nepovezanih, napol obrobni nemških dežel, ki so se v primerjavi z italijansko, špansko, francosko in britansko književnostjo počutile zamudniško. Kot kaže znamenita Goethejeva napoved iz pogovora z Eckermannom,² se je izraz »svetovna književnost« (*Weltliteratur*) po vzoru pojma svetovne zgodovine oblikoval kot antiteza »nacionalni književnosti« (*Nationalliteratur*), izrazu, vpeljanemu le nekaj desetletij prej. V svoji izvorni opredelitvi se izraz potemtakem nanaša na dobo industrijskega kapitalizma in začetka moderne globalizacije, ko so se ustvarile razmere za nastanek tržno podprtega sistema intenziviranega kroženja besedil med jeziki in deželami. Takšna svetovna literarna interakcija med jeziki, narodi in civilizacijami je po Goethejevem prepričanju ponudila priložnost mednarodne uveljavitve tudi (pol)obrobni, dozdevno zamudniškimi književnostim, kakršna je bila nemška.

Zaradi zahodnega estetskega diskurza, ki je kot prvina meščanske ideologije podpiral proces oblikovanja svetovnega literarnega sistema, so bila v dolgem 19. stoletju potujoča dela (izvirna ali prevedena), ki so se zdela umetniška, obravnavana kot literarna, ne glede na njihov izvor ali primarno funkcijo. Goethejeve metafore, ki primerjajo mednarodni literarni promet s svetovnim trgom, so simptomatične, prav tako Marxova in Engelsova dobesedna vzporednica med svetovno literaturo in globalno širitvijo kapitalističnega produkcijskega načina (prim. Cheah 63–65). Omenjene povezave med literaturo in ekonomijo nakazujejo, da je metadiskurz o svetovni literaturi od Goetheja naprej osmišljaj in celo programiral novo družbenozgodovinsko realnost, v kateri je literatura zakročila prek etničnih, jezikovnih in kulturnih meja bolj množično kot kadar koli prej. Intenzivno kroženje se je razvilo pod globalno prevlado zahodnih književnosti, ki so jo omogočili kolonialna oziroma imperialistična ekspanzija industrijskega kapitalizma, vzpon tiskarske kulture, liberalizacija cenzure in vse večji delež prevodov v celotni literarni produkciji.

Ne glede na mednarodni literarni obtok, ki v zadnjih letih priteguje pozornost literarne vede kot posledica njene izpostavljenosti diskurzu globalizacije (Gupta 123–148; Juvan, »Posvetnost svetovne« 1–4), zgodovinskost svetovne književnosti predpostavlja tudi njeno latentno

² »Nacionalna literatura zdaj ne pomeni več veliko, na vrsti je doba svetovne literature in vsakdo mora zdaj prispevati, da se ta doba pospeši.« (Eckermann 251)

ali manifestno kanoničnost, to je vzornost, namenjeno posnemanju: »Svetovna književnost ni in ne more biti konglomerat knjig, ki naključno na široko krožijo po mednarodnem knjižnem trgu, kakor tudi niso knjige na seznamu uspešnic, ki jih promovirajo izdajatelji in mediji za komercialni profit ali iz ideološkega interesa. Svetovna literatura je integrirani korpus kanoničnih del literarnih tradicij sveta.« (Zhang 123). Res je sicer, da sta ideja in praksa svetovne književnosti delno posledici spremenljive uspešnosti besedil na svetovnem tržišču. Vendar pa svetovna književnost od Goetheja naprej poleg tega uteleša univerzalni standard literarne vrednosti. Poleg izrazov kanon in klasika, ki sta grškega oziroma latinskega izvora in sta od antike naprej neločljiva od ideje spiska vzornih del, namenjenega pouku in vzgoji, so se delno ekvivalentni pojmi pojavljali tudi zunaj Evrope in Zahoda, denimo *jing* in *sūtra* (Zhang 120–121).³ Svetovni kanon ima bodisi obliko zamišljenega olimpskega prostora del, ki presegajo svoj kraj in čas, bodisi meri na hiperkanoničen repertoar dejanskih del, ki so dosegla mednarodno priznanje, ker naj bi zastopala občečloveške (estetske) vrednote (prim. Damrosch, »World Literature«; Carravetta; Kirby).

Kanonična funkcija svetovne književnosti je v Evropi po razsvetljenstvu spremljala nastajanje modernih nacionalnih književnosti, saj so te prek nje reflektirale, snovale in modificirale svojo notranjo strukturo, vrednost in kanon, zlasti s primerjanjem svojih t. i. nacionalnih pesnikov z mednarodnim literarnim Olimpom (prim. Nemoianu). Individualnost so mlade literature uveljavljale tako, da so si v nastajajočem svetovnem literarnem prostoru prizadevale najti ustrezno mesto (bodisi imaginarno ali dejansko), zlasti v razmerju do sosednjih, regionalno pomembnih ali hegemonih literatur.

Svetovni literarni proces vključuje nenehno preoblikovanje globaliziranega repertoarja velikih del in njegove divergentne vpise v posamezne literarne sisteme, a obenem presega variantnost, saj se njegove usedline reproducirajo v transnacionalnem kulturnem spominu. Poleg Damroschevega kriterija za delo svetovne književnosti, to je aktivne prisotnosti dela v (večjih) tujih literaturah (Damrosch, *What Is*

³ »Kitajska beseda *jing* je v 4. stoletju pr. n. št. označevala manjše število izbranih knjig, primernih za uk in vzgojo. Izvor izraza je povezan s svilnato vezavo, podobno kot beseda *sūtra* v sanskrtu. *Jing* je bil prvotno izraz za vse knjige, šele potem se je nanašal na knjige, vredne posebnega spoštovanja. Sanskrtska beseda *sūtra* izvira etimološko iz glagola *siv* v pomenu ‚šivati, vdevati nit, zvezati‘ [podobno kot slovenska beseda *zvezek*, op. M. J.]. *Jing* je primerljiva z besedo »biblija«, iz grške *ta biblia* („knjige“). Čeprav se besede *kanon*, *klasika*, *jing* in *sūtra* etimološko razlikujejo, se vse nanašajo na izbor najboljših knjig, pomembnih za posamezno tradicijo.« (Zhang 119)

4, 15), sta zato enako pomembna tudi njegovo mnemonično trajanje in normativna vrednost. Hiperkanoničnih del se je treba spominjati po vsem svetu, kar predpostavlja njihovo trajno reprodukcijo v različnih literarnih poljih, še posebej hegemonih, na primer z desetletji zaporednih knjižnih izdaj, z uvrstitvijo v niz antologij, z ekranizacijami ali prenosi v druge umetnostne zvrsti, s trajnim statusom kulturne reference oziroma predmeta preučevanja in s trdoživostjo v učnih načrtih srednjih in visokih šol.

Če povzamemo, svetovna književnost – kot proces medjezikovnega kroženja in hiperkanonična struktura kulturnega spomina – vzpostavlja normativni horizont, na katerem akterji nekega literarnega polja dojemajo strukturo in položaj svoje produkcije. Hkrati izbor fragmentov svetovne književnosti, udomačenih s prevodi, priredbami, znanstvenimi komentarji in poučevanjem v posameznem jeziku in literaturi, tvori estetsko komenzurabilni mozaik, ki v posamezni literarni kulturi predstavlja inkomenzurabilnost planetarne prostorsko-časovne drugosti. Emily Apter poudarja, da globalni hiperkanon lokalno specifična dela spremeni v razstavne predmete estetskega muzeja (Apter, *Against* 320–329).

Ni alternative (za svetovno hegemonijo) – ali pač?

Multikulturni humanizem, tekstualizem in liberalni kozmopolitizem so sicer prepričani, da se besedila v svetovnem prostoru danes lahko prosto gibljejo, stopajo v enakopravni dialog in dosegajo univerzalni pomen ne glede na njihov izvor, omejitve ekonomskega in političnega sistema ter mehanizme mednarodnega založništva. Toda Pascale Casanova in Franco Moretti sta že pred več kot dvajsetimi leti dokazala, da je svetovni literarni sistem oziroma prostor, ki se je razvijal od konca 18. stoletja do danes, institucionaliziral kanale za neizravnano menjavo med neenakopravnimi literaturami (Casanova, *The World*; Moretti, 7–40).⁴ Kot takšen sistem je svetovna književnost segment literarne proizvodnje, mediacije in potrošnje, ki je naddoločen z ekonomsko,

⁴ O tem na podlagi teorij svetovnih-sistemov ekonomije (Wallerstein), literature (Moretti; Casanova, *The World*) in prevajanja (Heilbron) ter koncepta »kombiniranega in neenakomernega razvoja« (Deckard idr.), katerih skupni imenovalec je opozicija med centrom in periferijo podrobneje v članku Juvan, »Posvetnost svetovne« 4–7. Tu je dozdevno estetska razlika med inovativnim, izvozniškim in vplivnim centrom ter kompromisno, uvozniško in odvisno periferijo razložena kot transformacija ekonomsko-politične neenakosti znotraj svetovnega-sistema kapitalizma.

politično in jezikovno-kulturno neenakostjo med položaji v tržno usmerjenem globalnem obtoku literarnih del. Očitne asimetrije med središči in obrobji na tej ravni svetovne literature so strukturno (ne pa tudi geografsko) analogne Wallersteinovi ekonomski delitvi na jedrne, polperiferne in periferne države svetovnega kapitalizma. Mednarodni knjižni trg (prim. Steiner) in svetovni sistem prevajanja (Heilbron) sta posrednika med globalno ekonomijo in svetovno literaturo. Razmerje med hegemonističnim centrom in odvisno periferijo je reverzibilno in prehodno: vsak center je bil nekoč periferija, center se lahko spremeni v periferijo in obratno, periferija lahko postane (pod)center.

Spoznanje o neenakosti in hegemoniji v svetovnem literarnem sistemu je vodilo v tesnobno nelagodje, ki se je sprostil v kritiki. Ta izvira zlasti iz intelektualne perspektive, ki poskuša misliti in govoriti v imenu obrobnih in podrejenih. Privrženci postkolonializma so Casanovi in Morettiju očitali, da njuno materialistično nasprotje med centrom in periferijo teritorializira odnose med književnostmi, jih reducira na kulturni trg in difuzionizem. Zaradi te notorične dihotomije naj bi bili avtorji iz odvisnih okolij obsojeni na zapoznelo posnemanje in oropani avtentičnosti. Kritični glasovi so se dvignili celo proti Damroschevemu idealističnemu razumevanju svetovne literature (Damrosch, *What Is* 15, 283–300). Njegova razlaga izkušnje tujega literarnega dela, v kateri estetski način branja anestetizira politično-kulturno drugačnost besedila, da bi ga preobrazila v medij za bralčevo samorefleksijo, konec koncev izvaža zahodni estetski diskurz kot splošno veljavni model literarnosti. Povsem drugačne družbene modalitete jezikovnih praks tretjega sveta so se prek svetovne književnosti prisiljene prilagoditi zahodnemu pojmovanju besedne umetnosti in temu, kar Arjun Appadurai imenuje »evrokronologija« (Appadurai 30; prim. Prendergast 6; Apter, *Against* 57–69).

Kot alternativa binomu center/periferija so vzniknile mnogovrstne težnje, od pluraliziranja in decentraliziranja svetovne literature do afirmiranja periferije. Pluralizem na sledi eseja čikaškega anglista Richarda Moultona iz leta 1911 zatrjuje, da enotne svetovne literature ni, ker je vedno že perspektivizirana (prim. Juvan, *Prešernovska* 50–52; Lawall). Nacionalne literature s svojimi prevajalskimi repertoarji in kanoni si iz nje prikrojijo vsaka svojo različico. Perspektivizem svetovni literaturi pripisuje pluralnost ne le kot pojavu, temveč tudi kot pojmu. Ilya Klinger trdi, da so koncepti svetovne književnosti »geopolitično ali 'semiosferično' pogojeni« in nakazuje, da teorija svetovnega literarnega sistema – s poudarkom na zahodni kulturni industriji – izhaja iz Morettijeve akademske lokacije v Združenih državah (Klinger 259–263). Druga

možnost, na katero opozarja Kliger, je »drugosvetni ali (pol)periferni pogled na svetovno literaturo« (259), kot je semiotika Jurija Lotmana, ki se osredotoča na nagnjenost periferije k inovacijam. Dionýz Ďurišin, pionir teorije svetovne književnosti, je še en primer pogleda z roba drugega sveta. Drugače od Casanove ali Morettija Ďurišin medliterarnih odnosov ne omejuje na mednarodni ali gospodarski boj. Namesto tega v ospredje postavlja kulturno komplementarnost znotraj medliterarnih skupnosti srednje Evrope, slovanskih narodov, Sredozemlja ali nekdanje Jugoslavije (Ďurišin 160–172). Namesto da bi se pritoževal nad zaostajanjem za središčem, poudarja neenakomeren in pospešen razvoj manjših književnosti (179–183). Kot protistrup proti vplivu predlaga dialoško pojmovanje ustvarjalne recepcije metropolitanskih vzorcev (93–95).

Takšna opažanja napeljujejo k ponovni oceni vloge periferij, s katero bi lahko odpravili odvisniško travmo zapoznelega posnemanja. Dominantne književnosti se lahko prenavljajo ne le zaradi notranje dinamike interferenc med svojimi središči, v katerih *mainstream* okosteneva v redundanci, in manj predvidljivimi obrobji, viri informativnosti, temveč tudi zaradi črpanja iz svetovno obrobnejših kultur. O tem pričajo že »začasni podcentri« (Thomsen 33–60), kot sta evropsko odmevna Skandinavija ali Dunaj ob koncu 19. stoletja, pa tudi mednarodni uspeh nordijskih balad in sag, južnoslovanskih ljudskih pesmi, japonskih haikujev, latinskoameriškega magičnega realizma ali postkolonialnih literatur, ki so modernosti dale nove oblike, potem ko sta se upejala globalni modernizem in postmodernizem. Podobno kakor veliki zahodni muzeji so se metropolitanski repertoarji prenavljali s prisvajanjem kulturne dediščine kultur tretjega sveta, s privabljanjem izjemnih avtorjev iz »eksotičnih« okolij in z asimilacijo oddaljenih poetik.

Nasprotno pa Casanova (*The World* 22–23, 115–157; »Consecration«), Gisèle Sapiro, Sarah Brouillete ter Stefan Helgesson in Pieter Vermeulen (»Introduction«) z dobrimi argumenti vztrajajo, da je globalni vpliv obrobne delavendarle v rokah metropolitanskih posvečevalcev. Konsekracija takšnega dela prek prevodov pri založbenih multinacionalkah, slavnih nagrad ali pohvalnih besed mednarodnih zvezd umetnosti in humanistike brez dvoma odpira vrata v svet. Metropolita se ogreje za prispevek z roba, če se ji zdi *au courant* z njenim čutom sodobnosti, a obenem prežet z drugačnostjo. V tej perspektivi so se raziskave svetovne književnosti nedavno začele bolj sistematično ukvarjati z mednarodnim uveljavljanjem perifernih literatur (na primer serija založbe Bloomsbury »Literatura kot svetovna književnost«, ki jo ureja Thomas O. Beebee) in razmišljati o dejavnikih medijskega

zanimanja za literarno izkušnjo obrobja, na primer za slovanske književnosti (Hitzke in Finkelstein).

Načeloma lahko manjše književnosti vstopijo v svet le s prevodi in metadiskurzi o njih (prim. Roig-Sanz in Meylaerts). Na strani ponudbe (Vimr) je njihov prevod odvisen od nacionalnih promocijskih strategij in subvencij (prim. Hellewell), mednarodnega povezovanja avtorjev, prepoznavnosti na mednarodnih knjižnih sejnih ali festivalih, svetovne medijske pokritosti in prestižnih literarnih nagrad. Na strani povpraševanja je zanimanja za svetovno prisotnost periferije veliko manj. Raziskave pa so pokazale, da imajo odločilno vlogo majhni, specializirani založniki s polperiferije in iz regionalnih središč (Messner). Ti se zaradi podpore izdaj z javnimi subvencijami lahko zanesejo na svoj simbolni kapital; od dobička je pomembnejši butični ugled založbe. Veliki mednarodni založniki, ki na koncu odločajo o svetovni distribuciji perifernih del, so ta dela navadno pripravljene izdati, potem ko se z njimi preizkusijo manjši izdajatelji. Čeprav obstaja predvidljivo povpraševanje po svetovno znanih avtorjih glede na diferencirane bralne potrebe (od preproste želje po razvedrilu do hipsterskega samopotrjevanja v zadnjih krikih globalne mode), je za produkcijo, ki je mednarodno občinstvo sploh še ne pozna, trg šele treba ustvariti. Pri tem se velike založbe zanašajo na tržne niše (Apter, *The Translation* 97–100), ki jih poskušajo izkoristiti tako, da oglašujejo neznano z znanim. Tako je mednarodno neznan avtor zapakiran s pentljo kakšne svetovne zvezde (denimo avtor A kot »slovenski Kundera«), uvrščen v konjunktorni slog ali žanr (delo B kot prispevek k »postjugoslovanski literaturi«, delo C kot slovenski primer »nordijske kriminalke«) ali postavljen v kontekst vroče medijske teme (delo D kot »pričevanje o balkanskih vojnah«).

Nasprotovanje evropocentričnemu difuzionizmu in dihotomiji center/periferija je poleg afirmacije periferije vodilo k poudarjanju neposrednih medliterarnih stikov med obrobji. Pier Paolo Frassinelli in David Watson na primer ugotavljata, da literarni promet med regijami okrog Indijskega oceana ne kroži le prek globalnih središč, temveč tudi prek neposrednih izmenjav (Frassinelli in Watson 206). Resda nima smisla zanikati, da valovi, ki izvirajo iz jeder, oblikujejo globalno fiziognomijo literature, a regionalna kulturna razvodja in kapilarna osmoza nimajo nič manj pomembne vloge pri strukturiranju svetovne književnosti.

Posvetitev in kapilarno svetovljenje

Bourdieujev pojem konsekracije ali posvetitve je v preučevanje svetovnega literarnega prostora prenesla Pascale Casanova. Mednarodno priznani pisatelj ali kritik, globalni založnik ali svetovno znana nagrada po tej koncepciji posveti literarni izdelek z obrobja, ki se pojavi na svetovnem prizorišču, tako da vanj vloži svoj kulturni kapital (Casanova, *The World* 115, 126–146, 277). Šele ko je delo prevedeno v svetovni jezik, izdano pri mednarodnem založniku in pohvaljeno s strani prestižne »bršljanske lige« pisateljev, kritikov ali filmskih ustvarjalcev, se zgodi prava posvetitev ali konsekracija. Posvetitev torej odpre vrata v svetovno literaturo. V nasprotju s prvotnim verskim pomenom tega izraza, posvetitev v književnosti ni dokončna in »večna«, čeprav se zdi, da jo teoretiki razumejo tako. Nasprotno, vedno je časovno in prostorsko omejena in zahteva nenehno podkrepljevanje, vse dokler se umetniško delo ne uvrsti v »transhistorični« hiperkanon svetovne književnosti.

Primer tega je Handkejeva posvetitev koroškega pisatelja Florjana Lipuša (r. 1937). Lipuš, predstavnik slovenske narodne manjšine v Avstriji, je svoj prvi roman *Zmote dijaka Tjaža* izdal leta 1972 pri Založbi Obzorja v Sloveniji, takrat eni od šestih republik Socialistične federativne republike Jugoslavije. Naslov aludira na avstrijskega modernista Roberta Musila, čigar prvi roman, *Die Verwirrungen des Zöglings Törleß* (*Zablode gojenca Törlessa*, 1906), je psihološka pripoved o spolnosti, homoerotiki, dominaciji, deviantnem vedenju in čustveno-refleksivnih ambivalencah mladostnikov iz premožnih družin, dijakov nekega avstro-ogrskega internata.⁵

Prek pripovedne aluzije na Musila Lipuš obravnava antagonizem med mladostniško spolnostjo in represivnostjo totalne institucije. Drugače od predloge si za glavnega junaka zgodbe o odraščanju v internatu izbere mladeniča iz nižjega družbenega sloja (revnega kmetstva) in slovenske narodne manjšine. V primerjavi s homoerotično transgresivnostjo Musilovih likov je spolnost Lipuševega mladeniča v mejah »normalnega«, a za njegovo zaostalo okolico ni nič manj škandalozna. Lipuš poudarja konflikt med katoliško moralo in uporom erotično prebujenega mladostnika. Mladi Tjaž se s svojo subverzivno energijo bori proti vseprisotnemu simbolnemu nasilju reakcionarnega provincializma in malomeščanske potrošniške družbe. V nasprotju z

⁵ Roman Roberta Musila, ki se je skoraj šestdeset let pred Lipušem prav tako rodil na Koroškem (1880), je v prevodu in s spremno besedo Darka Dolinarja izšel leta 1971, leto pred izidom Lipuševega *Tjaža*, v prestižni zbirki Sto romanov.

Musilovim *findesièclovskim* realizmom Lipuševe pripoved seže v področje modernistične satire in groteskno fantastičnega, saj se Tjaž upira internatu in širšemu družbenemu okolju z magično sposobnostjo, podobno kot Grassov večni otrok Oskar iz romana *Die Blechtrommel (Pločevinasti boben, 1959)*. Tjaž se je kot otrok pred očetovim tepežem branil s praskanjem. Kasneje dobi njegovo praskanje fantastične razsežnosti, saj z njim dekonstruira materialne ikone simbolnega nasilja ozkosrčnega podeželskega katoliškega miljeja. Lipuševe pisava nadomešča Musilovo psihološko introspekcijo in esejistiko z dolgimi ritmičnimi valovi ritualiziranega pesniško-eksperimentalnega jezika, prepredenega z dialektizmi, arhaizmi in neologizmi ter nabitega z jedko ironijo in ostro družbeno satiro. Zaradi svojega sloga, ki strukturira prozni diskurz po logiki poezije, Lipuš z *Zmotami dijaka Tjaža* in ostalimi romani sodi med semiotično nasičena, lokalno specifična besedila, ki jih je težko brati in prevajati.

In vendar se je po spletu nenaključnih naključij poznejši nobelovec Peter Handke – hkrati klasik, *enfant terrible* in medijska zvezda sodobne nemške književnosti – po vrnitvi iz sveta v Avstrijo leta 1979 začel učiti slovenščine prav z branjem skoraj neznanega Lipuševega romana.⁶ S pomočjo Helge Mračnikar, svoje profesorice slovenščine, se je prebijal skozi Lipušev gosti jezik. Do konca leta 1980 je dokončal prevod, hkrati pa je pisal svoja izvirna dela. Istega leta je Handke objavil prvo poglavje prevoda v literarni reviji *Manuskripte*. Na podlagi pogodbe s salzburško založbo Residenz-Verlag je leta 1981 izšel njegov celoten prevod pod naslovom *Der Zögling Tjaž*.

Malo znani roman pisatelja slovenske narodne manjšine v Avstriji, ki je bila v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pod povečanim pritiskom nemških nacionalističnih rojakov,⁷ je tako preko Handkejevega nemškega prevoda v osrednjeavstrijski in nato nemški založbi dosegel širši nemški jezikovni prostor (*Tjaž* je leta 1984 izšel pri založbi Suhrkamp). Handke, ki je v svojem življenju večkrat živel v Parizu, je Lipušu pomagal tudi pri izidu francoskega prevoda romana z naslovom *L'Élève Tjaž* pri pariški založbi Gallimard leta 1987 (v prestižni zbirki svetovne literature *Du monde entier*). Po več izdajah tega romana v slovenščini in nemščini sta izšla še italijanski (2011) in angleški prevod (2013).⁸

⁶ O genezi Handkejevega prevoda Lipuša prim. *Der Zögling Tjaž*.

⁷ V letih 1970–72 so bili koroški Slovenci izpostavljeni tako imenovanemu *Ortstafelsturm*, agresivnim napadom na dvojezične nemško-slovenske krajevne table in javne napise.

⁸ Handke, sicer znan kot prevajalec iz stare grščine, angleščine in francoščine, je prevajal tudi druge koroške slovenske avtorje, na primer pesnika Gustava Januša.

Peter Handke, ki si je kot modernistični kritik hegemonističnih jezikovno-mentalnih konvencij utrl pot do mednarodne slave s provokativnim nastopom na gostujočem branju znamenite nemške Gruppe 47 na Univerzi Princeton leta 1966, je tako postal vidni posvečevalec Lipuša, dotlej priznanega le v slovenskem literarnem establišmentu. A periferni Lipuš ni naključno naletel na osrednjega Handkeja. V svoji osebni krizi se je Handke lotil raziskovanja zgodovine lastne obrobnosti, da bi se uprl temu, kar je dojemal kot prevladujočo nemško-avstrijsko in meščansko miselnost (v tem je soroden Thomasu Bernhardu in Elfriede Jelinek).

Handke, rojen leta 1942 na Koroškem, nedaleč od svojega starejšega rojaka Lipuša, je bil po materini strani slovenskega rodu. Slovenski jezik je izkusil v otroštvu in mladosti in se vedno znova spominjal svoje matere kot navdihujočega vira svojih zgodb in sanjskih razpoloženj – od avtobiografskega romana *Wunschloses Unglück* iz leta 1972 (*Žalost onkraj sanj: življenjska zgodba*) do Nobelovega predavanja leta 2019. Poleg tega je Handke v svojih delih, od romana *Die Wiederholung (Ponovitev)* iz leta 1986 do *Immer noch Sturm (Še vedno vihar, 2010)*, igre o slovenskem partizanskem odporu proti nacistom, vključil elemente slovenščine, da bi obravnaval manjšinsko razsežnost svoje identitete. Handkejevo manjšinsko identiteto je oblikovala dvojna travma: na eni strani nacionalsocializem, ki je izvajal skorajda genocidno nasilje nad slovensko skupnostjo na avstrijskem Koroškem, ta pa se je nacizmu uprla s partizanskim gibanjem; in na drugi strani samomor njegove matere, ki je izstopala iz konvencionalnih okvirov in se ni prilagodila povprečnemu okolju. Čeprav Handke Lipuša ni osebno poznal, ko je začel prevajati njegov roman, se je pozneje izkazalo, da je na oba vplivala izkušnja obiskovanja iste izobraževalne ustanove, Katoliško-humanistične gimnazije v gradu na Plešivcu (Tanzenberg) na Koroškem. Lipuš je bil dijak tega internata nekaj let pred Handkejem in oba sta pisala že v njem in o njem.

V svojem Nobelovem predavanju je Handke nostalgичno obudil svoj estetizirani spomin na slovenščino, pozabljeno materinščino v morju nemščine, jezika njegovega mednarodnega preboja. Poleg slovenske toponomastike citira slovensko molitev, litanijo, ki mu je s sanjsko blagozvočnostjo ostala v spominu iz otroštva:

Najzgodnejša nihanja in slast pa niso prišli iz umetnosti; kar me je kot otroka skozinsko vznemirilo in navdušilo, so bile slovensko-slovanske nabožne litanije, ki sem jih slišal pod romanskimi oboki cerkve v bližini rojstne Stare vasi. In ti monotoni in obenem, oh, tako melodični klici, usmerjeni v nebo, me

pri sedemdesetih še vedno burijo in oživljajo. Ubirajo strune, ki spremljajo mojo nadaljnjo pisateljsko pot ... kot v čudovito dolgih *Lavretanskih litanijah Matere Božje* ..., ki jih bom tukaj nekaj citiral in jih namenoma pustil neprevedene, z izjemo ponovljenega odgovora »Prosi za nas«:

Mati Stvarnikova – prosi za nas

Mati Odrešenikova – prosi za nas

Sedež modrosti – prosi za nas

Začetek našega veselja – prosi za nas

Posoda duhovna – prosi za nas ...

Zgodnja danica – prosi za nas (Handke)

Toda kljub Handkejevi pomoči, številnim literarnim in državnim nagradam (tudi najpomembnejši avstrijski), bogati sekundarni literaturi o njem v nemščini in slovenščini ter prevodom v angleščino, francoščino in italijanščino je Lipuševa posvetitev še vedno nedokončan projekt. Njegova prevodna dela čakajo na nove izdaje in ponatise, na večjo pozornost svetovnih medijev, na zanimanje mednarodnih založnikov in akademskih krogov, kot je svetovna primerjalna književnost.

Tip posvetitve, ki ga ponazarja Lipuš, bi lahko označili kot globalizirajočo posvetitev. Ta vrsta posvetitve, pri Lipušu sicer nedokončane, pa ni edina, čeprav najbolj izstopa. Resda globalizirajoča posvetitev ustrezno razloži, kako se novinec z obrobja prek podpore iz metropole uveljavi kot avtor svetovne uspešnice ali prefinjenega izdelka za mednarodno elito svetovljanskih sladokuscev. A izpostavljenost tovrstne posvetitve je zasenčila prakse, s katerimi se obrobje uveljavlja v svetu manj na očeh. Drugi robovi svetovnega literarnega sistema, pa tudi obrobnejši sektorji osrednjih literatur prav tako lahko prepoznajo transnacionalno pomembnost perifernega literarnega proizvoda. Tako avtorji s svetovnih obrobij in polobrobij postanejo dejavno navzoči v tujini, s tem pa v skladu z Damroschevo opredelitvijo vstopijo v svetovno književnost, ne da bi jih kot globalne zvezde razbobnali osrednji mediji in mednarodno najvplivnejši posvečevalci. O njih se govori in piše v ožjih krogih literatov, kritikov, učenjakov, umetnikov in strokovnjakov različnih držav, tudi najvplivnejših. Predlagam, da za te prakse vpeljemo koncept kapilarnega svetovljenja.⁹

⁹ O pojmu svetovljenja po Djelalu Kadirju in Ericu Hayotu gl. Juvan, »Posvetnost« 9–12. V svetovljenje sodijo dejanja in procesi, s katerimi akterji posameznega literarnega polja dojemajo mednarodni literarni promet, pojmujejo univerzalni estetski prostor literature in si zamišljajo svoj položaj v njem. Tako svojo literaturo povezujejo z globalnim prostorom in se poskušajo dejavno vključiti v svetovni obtok besedil, na primer s spodbujanjem prevodov domače književnosti v svetovne jezike. Bolj od opisanih oblik svetovljenja, imanentnih posamezni književnosti, je za to, da dela iz nje-

Od Goetheja naprej mednarodne vezi med literaturami razpravljavci o svetovni literaturi pogosto označujejo z metaforo obtoka. Goethe izvorno anatomsko-biološki pomen besede (*Kreislauf*, krvni obtok) naobrbe tudi na kroženje denarja, kapitala, ne le idej in literature (Juvan, *Prešernovska* 119–120). Kot vemo, ožilje poleg debelejših arterij in ven tvorijo tudi veliko tanjše kapilare, lasnice. Čeprav so lasnice drobnejše, bi se kri, ki iz arterij prav prek njih napaja tkiva, brez njih ne mogla prek ven vračati nazaj v srce. Izraz »kapilaren« se uporablja tudi v geografiji, geologiji, botaniki in še kje, metaforični prenos na področje svetovne literature pa izpostavi tiste kanale prodiranja nekega teksta v svetovni prostor (analogen nemetaforičnemu telesu), ki so manjši, obrobnejši, manj obremenjeni od osrednjih, kapitalsko podprtih mednarodnih kanalov, primerljivih z arterijami in venami.

Tomaž Šalamun (1941–2014) je primer posvetitve prek kapilarnega svetovljenja. Ne da bi ga prej tiskal veliki mednarodni založnik in ga oglaševali priznani kritiki v svetovnih medijih, je Šalamunu – ki je nekaj let preživel med ameriški pesniki – uspelo navdušiti tudi svetovno priznane pisce, kot sta Bob Perelman in Charles Simic, in celo zasnovati svojo pesniško šolo med mladimi pesniki v tujini. Po Šalamunovi smrti leta 2014 je Andrew Epstein o njem in newyorških pesnikih značilno zapisal: »Na igrivo, nespoštljivo in razposajeno Šalamunovo poezijo so močno vplivali Frank O'Hara, John Ashbery, Ted Berrigan in drugi pesniki newyorške šole. Pravzaprav je njegovo delo izrazit primer morda malo verjetnega, a globokega vpliva, ki ga je imela estetika newyorške šole na vzhodnoevropsko poezijo.« (Epstein)

Ta izjava kljub slavilnemu tonu sledi običajni smeri, ki jo pripisujemo vplivu, namreč gibanju iz metropole na obrobje, iz prvega v drugi ali tretji svet. Vendar pa pojem kapilarnega svetovljenja, tako kot pri Šalamunu, omogoča prepoznati posvetitev obrobneža v akterja svetovne literarne republike, posvetitev, kakršne osrednje institucije mednarodnega literarnega obrata niti ne zaznajo, a se vendarle dogaja v ožjih javnostih, prek mreženja, med poznavalci, pisateljskimi kolegi, prijatelji in znanci, celo v sferi zasebnosti. Tu se tudi vpliv lahko zasuka v smer, nasprotno od tiste, na kateri temelji svetovni literarni sistem: pisec z obrobja omogoči, da metropolitanski avtor pod vtisom njegovega dela spremeni svoje pisanje. V zvezi s tem je poučna Epsteinova pripomba v drugem delu nekrologa Šalamunu:

nega repertoarja vstopijo v svetovni literarni prostor, odločilno zunanje svetovljenje, ki poteka prek prevanjanja in posvetitve.

Pod vplivom O'Hare, Berrigana in newyorške šole je Šalamun postal (kot piše v biografiji Poetry Foundation) »eden najvidnejših evropskih pesnikov svoje generacije in voditelj vzhodnoevropske avantgarde«. Izdal je več kot 40 pesniških zbirk v slovenščini in angleščini ter izkazal močan vpliv na celo generacijo ali dve ameriških pesnikov, med njimi Briana Henryja, Matthewa Rohrerja, Joshuo Beckmana, Matthewa Zapruderja in mnoge druge. (Epstein)

Zaključek: ravni svetovne književnosti

Čeprav je raven svetovne literature, ki ustreza ekonomskemu svetovnemu-sistemu, najvplivnejša, ne predstavlja celotnega pojava. Obširne cone literature so dejavne in deležne priznanja zunaj svojega matičnega jezika in države izvora, četudi niso globalizirane prek metropolitanske posvetitve ali vključene v hiperkanon. V podtalju svetovnega literarnega sistema obstajajo torej še druge ravni svetovne književnosti, povezane z regijami, medliterarnimi skupnostmi ali medliterarnimi centrizmi (če uporabimo Đurišinove izraze). V tem primeru besedila po svetu ne krožijo po avtocestah, pač pa po stranskih cestah, a lahko prodrejo daleč onkraj meja matične literature in sprožijo ustvarjalno resonanco v svetu.

Na koncu se lahko vprašamo: ali ni taka kapilarna, komaj vidna in podzemna aktivna prisotnost obrobne dela v svetu nekaj, kar ustreza tudi nekdanj osrednjemu konceptu naše discipline – vplivu? Ali se nismo tako iz študij svetovne književnosti vrnili v primerjalno književnost, a opremljeni z jasnejšo predstavo o razmerjih med središči in obrobji?

LITERATURA

- Appadurai, Arjun. *Modernity at Large: cultural dimensions of globalization*. Minneapolis, MN; London: University of Minnesota Press, 2000.
- Apter, Emily. *Against World Literature: on the politics of untranslatability*. London; New York, NY: Verso, 2013.
- Apter, Emily. *The Translation Zone*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006.
- Brouillette, Sarah. »World Literature and Market Dynamics«. *Institutions of World Literature: writing, translation, markets*. Ur. Stefan Helgesson in Pieter Vermeulen. London; New York, NY: Routledge, 2016. 93–106.
- Carravetta, Peter. »The Canon(s) of World Literature«. *The Routledge Companion to World Literature*. Ur. Theo D'haen idr. London; New York, NY: Routledge, 2012. 264–72.
- Casanova, Pascale. »Consecration and Accumulation of Literary Capital«. *Critical Readings in Translation Studies*. Ur. Mona Baker. London; New York, NY: Routledge, 2010. 285–303.

- Casanova, Pascale. *The World Republic of Letters*. Prev. M.B. DeBevoise. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004.
- Cheah, Pheng. *What Is a World?: on postcolonial literature as world literature*. Durham, NC; London: Duke University Press, 2016.
- Damrosch, David. *What Is World Literature?* Princeton, NJ: Princeton University Press, 2003.
- Damrosch, David. »World Literature in a Postcanonical, Hypercanonical Age«. *Comparative Literature in an Age of Globalization*. Ur. Haun Sasussy. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2006. 43–53.
- Deckard, Sharae, idr. *Combined and Uneven Development: towards a new theory of world-literature*. Liverpool: Liverpool UP, 2015.
- Der Zögling Tjaž. *Entstehungskontext. Handke Online*. Splet. Dostop 7. 10. 2022. <<https://handkeonline.onb.ac.at/node/748>>.
- Domínguez, César. »Dionýz Đurišin and a Systemic Theory of World Literature«. *The Routledge Companion to World Literature*. Ur. Theo D'haen idr. London; New York, NY: Routledge, 2012. 99–107.
- Đurišin, Dionýz. *Čo je svetová literatúra*. Bratislava: Obzor, 1992.
- Eckermann, Johann Peter. *Pogovori z Goethejem*. Prev. Josip Vidmar. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1959.
- Epstein, Andrew. »Tomaž Šalamun (1941–2014) and the New York School«. *Locus Solus: The New York School of Poets*. 28. 12. 2014. Dostop 7. 10. 2022. <<https://newyorkschoolpoets.wordpress.com/2014/12/28/tomaz-salamun-1941-2014-and-the-new-york-school/>>.
- Frassinelli, Pier Paolo, in David Watson. »World Literature: A Receding Horizon«. *Traversing Transnationalism: the horizons of literary and cultural studies*. Ur. Pier Paolo Frassinelli, Ronit Frenkel in David Watson. Amsterdam: Rodopi, 2011. 191–207.
- Goethe, Johann Wolfgang von. »Some Passages Pertaining to the Concept of World Literature«. *Comparative Literature: the early years. An Anthology of Essays*. Ur. Hans-Joachim Schulz in Philipp H. Rhein. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1973. 1–12.
- Goethe, Johann Wolfgang von. »Appendix: The Twenty-One Passages from Goethe's Works, Diaries, Letters and Conversations in Which He Makes Use of the Expression 'World Literature'«. *Goethe and World Literature*. Avtor Fritz Strich. London: Routledge and Kegan Paul Ltd, 1949. 349–351.
- Gupta, Suman. *Globalization and Literature*. Cambridge; Malden, MA: Polity, 2009.
- Handke, Peter. »Nobel Lecture«. *NobelPrize.org. Nobel Laureate in Literature 2019*. 7. 12. 2019. Splet. Dostop 7. 10. 2022. <<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2019/handke/lecture/>>.
- Hayot, Eric. »World Literature and Globalization«. *The Routledge Companion to World Literature*. Ur. Theo D'haen, David Damrosch in Djelal Kadir. London; New York, NY: Routledge, 2012. 223–231.
- Heilbron, Johan. »Towards a Sociology of Translation«. *Critical Readings in Translation Studies*. Ur. Mona Baker. London; New York, NY: Routledge, 2010. 304–316.
- Helgesson, Stefan, in Pieter Vermeulen, ur. *Institutions of World Literature: writing, translation, markets*. London; New York, NY: Routledge, 2016.
- Helgesson, Stefan, in Pieter Vermeulen. »Introduction: World Literature in the Making«. *Institutions of World Literature: writing, translation, markets*. Ur. Stefan Helgesson in Pieter Vermeulen. London; New York, NY: Routledge, 2016. 1–20.

- Hellewell, Olivia. »Creative Autonomy and Institutional Support in Contemporary Slovene Literature«. *Translating the Literatures of Small European Nations*. Ur. Rajendra Chitnis. Liverpool: Liverpool University Press, 2020.
- Hitzke, Diana, in Miriam Finkelstein, ur. *Slavische Literaturen der Gegenwart als Weltliteratur – hybride Konstellationen*. 1. Auflage. Innsbruck: Innsbruck University Press, 2018.
- Juvan, Marko. *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem*. Ljubljana: LUD Literatura, 2012.
- Juvan, Marko. »Posvetnost svetovne literature in njeni svetovi«. *Slavistična revija* 69.1 (2021): 1–15.
- Kadir, Djelal. »To World, to Globalize – Comparative Literature's Crossroads«. *Comparative Literature Studies* 41.1 (2004): 1–9.
- Kirby, John T. »The Great Books«. *The Routledge Companion to World Literature*. Ur. Theo D'haen, David Damrosch in Djelal Kadir. London; New York, NY: Routledge, 2012. 273–282.
- Kliger, Ilya. »World Literature Beyond Hegemony in Yuri M. Lotman's Cultural Semiotics«. *Comparative Critical Studies* 7.2–3 (2010): 257–274.
- Lawall, Sarah. »Richard Moulton and the 'Perspective Attitude in World Literature'«. *The Routledge Companion to World Literature*. Ur. Theo D'haen, David Damrosch in Djelal Kadir. London; New York, NY: Routledge, 2012. 32–40.
- Lipuš, Florjan. *Der Zögling Tjaž: Roman*. Prev. Peter Handke in Helga Mračnikar. Salzburg: Residenz, 1981.
- Lipuš, Florjan. *Zmote dijaka Tjaža*. Roman. Maribor: Obzorja, 1972.
- Marx, Karl, in Friedrich Engels. *Komunistični manifest*. Prev. in spremna beseda Mladen Dolar idr. Prev. Božidar Debenjak. Ljubljana: Sanje, 2009.
- Messner, Elena. »Übersetzungen als Beitrag zu einem transnationalen literarischen Feld? Bosnische, kroatische und serbische Gegenwartsprosa am deutschen Buchmarkt (1991 bis 2012)«. *Slavische Literaturen der Gegenwart als Weltliteratur - hybride Konstellationen*. 1. Auflage. Ur. Diana Hitzke in Miriam Finkelstein. Innsbruck: Innsbruck University Press, 2018. 62–91.
- Moretti, Franco. *Grafi, zemljevidi, drevesa in drugi spisi o svetovni literaturi*. Izbor, prev. in spremna beseda Jernej Habjan. Ljubljana: Studia humanitatis, 2011.
- Moulton, Richard. »The Unity of Language and the Conception of World Literature. World Literature the Autobiography of Civilization«. *World Literature: a reader*. Ur. Theo D'haen, César Domínguez in Mads Rosendahl Thomsen. London; New York, NY: Routledge, 2012. 28–35.
- Musil, Robert. *Zablode Gojenca Törlessa*. Prev. in uvodna študija Darko Dolinar. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1971.
- Nemoianu, Virgil. »National Poets: in the Romantic Age: Emergence and Importance«. *Romantic Poetry*. Ur. Angela Esterhammer. Amsterdam; Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company, 2002. 249–255.
- Prendergast, Christopher. »The World Republic of Letters«. *Debating World Literature*. Ur. Christopher Prendergast. London; New York, NY: Verso, 2004. 1–25.
- Roig-Sanz, Diana, in Reine Meylaerts, ur. *Literary Translation and Cultural Mediators in 'Peripheral' Cultures: customs officers or smugglers?* Cham: Springer, 2018.
- Sapiro, Gisèle. »Strategies of Importation of Foreign Literature in France in the Twentieth Century: The Case of Gallimard, or the Making of an International Publisher«. *Institutions of World Literature: writing, translation, markets*. Ur. Stefan Helgesson in Pieter Vermeulen. London; New York, NY: Routledge, 2016. 143–159.

- Steiner, Ann. »World Literature and the Book Market«. *The Routledge Companion to World Literature*. Ur. Theo D'haen, David Damrosch in Djelal Kadir. London; New York, NY: Routledge, 2012. 316–324.
- Thomsen, Mads Rosendahl. *Mapping World Literature: international canonization and transnational literatures*. New York, NY: Continuum, 2008.
- Vermeulen, Pieter. »On World Literary Reading: Literature, the Market, and the Antinomies of Mobility«. *Institutions of World Literature: writing, translation, markets*. Ur. Stefan Helgesson in Pieter Vermeulen. New York: Routledge, 2016. 79–92.
- Vimr, Ondřej. »Supply-Driven Translation: Compensating for Lack of Demand«. *Translating the Literatures of Small European Nations*. Ur. Rajendra Chitnis. Liverpool: Liverpool University Press, 2020.
- Wallerstein, Immanuel. *World-Systems Analysis: an introduction*. Durham, NC; London: Duke University Press, 2004.
- Zhang, Longxi. »Canon and World Literature«. *Journal of World Literature* 1 (2016): 119–127.

How to Think World Literature From Its Edge? A Reassessment

Keywords: world literature / literary canon / world literary system / consecration / capillary worlding / Lipuš, Florijan / Handke, Peter / Šalamun, Tomaž

World literature emerged in the age of industrial capitalism and the beginnings of modern globalization, which established a system of market-based circulation of texts between languages and countries in the nineteenth century. Part of the historicity of world literature is its canonicity. Against the normative horizon of world literature, the actors of a particular (national) literary field perceived their position vis-à-vis the assumed universality of the literary. Theorists of world literature as a single but unequal system insist on the idea of consecration, through which a metropolis endows a peripheral literary product with global esthetic consumption. Although the crucial role of “globalizing consecration” by metropolises cannot be denied, the less visible “capillary worlding” should not be underestimated: through the capillary byways of writer-translator networks, boutique publishers, literary festivals, and journals, works from the periphery of the world literary system find resonance in narrower circles of connoisseurs beyond the confines of their native languages and literatures. The world literary system, determined by the inequalities of capitalism and globalization, is thus the dominant level of world literature, but other levels operate in its shadow, where relations

between centers and peripheries are shaped differently. This can be seen in the example of modern Slovenian authors, the fiction writer Florjan Lipuš and the poet Tomaž Šalamun.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 82.091

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v45.i3.01>